

УДК 811.162.2'373.21(477.84)

ОЙКОНІМИ ЯК ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН (на матеріалі ойконімії Тернопільщини)

Віра Котович

*Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка,
кафедра філологічних дисциплін та МВПШ,
вул. Леся Курбаса, 2/201, 82100 Дрогобич, Львівська обл., Україна
тел.: (0 324) 41-34-07*

Проаналізовано ойконіми Тернопільської області (294 назви поселень від Августівки (Коз.) до Жуківців (Лан.) у лінгвокультурологічному аспекті. Наголошено, що в назвах поселень відбито особливості світобачення людини-номінатора. Обґрунтовано, що в ойконімах прочитується і розшифровується лінгвокультурний код, який під час декодування розкриває інформаційне поле оніма. З'ясовано, що означене поле містить відомості історичні, культурологічні, етнолінгвістичні, соціальні і, мовні. Розглянуто антропоніми, мікротопоніми, гідроніми, апелювативні назви осіб, що стали етимонами ойконімів. Доведено, що власна назва поселення – це згорнутий лінгвокультурний код з інформацією про людину і про місце, де вона живе.

Ключові слова: ономастика, лінгвокультурологія, ономастичний код, лінгвокультурний код, ойконім, антропонім, гідронім, мікротопонім, апелюватив.

Антропоцентризм пронизує мовний простір наскрізь – від окреслення кола денотатів, що підлягають номінації певним соціумом, до семантичного членування позамовної дійсності, виявляючи, за термінологією В. Гумбольдта, мовну свідомість народу (nationeller Sprachsin), а через неї – мовне світобачення (sprachliche Weltansicht) [30, с. 51].

Світобачення номінатора заселеного об'єкта зазвичай соціально, національно, духовно зумовлене. Власні назви зберігають етнокультурне маркування і навіть певну формульність, яка дає змогу реконструювати не тільки втрачені фрагменти мовного стану, незасвідчені писемними пам'ятками, але й частково відображають ту картину світу <...>, яка не завжди експліцитно встановлюється на основі писемних і матеріальних пам'яток. У цьому їхня унікальна значущість та винятковість [18, с. 6–7]. Сьогодні ідеться про ойконіми як про „живі свідки глибокого, часом доісторичного минулого народу” [27, с. 4], як про „цінне джерело для вивчення суспільних, економічних і господарських відносин у минулі історичні періоди” [2, с. 233] усе частіше кажемо про них як про „показник мовно-етнічної належності” [14, с. 214], як про вагомий лінгвокультурний феномен.

„Назви населених пунктів у своєму виникненні й становленні – етимологічно й семантично мотивовані утворення, але ця мотивованість у багатьох випадках з часом втрачається” [11, с. 368]. Ця теза проф. І. Ковалика спонукає ономастів повсякчас доповнювати структурно-семантичні студії глибокими дослідженнями взаємозв'язків мови, культури і мислення.

Мета нашої статті – розглянути назви поселень як специфічні мовно-культурні знаки, декодування яких відтворює особливості світобачення людини-номінатора.

Джерельною базою дослідження послуговували назви поселень Тернопільської області: 294 ойконіми, укладені за списком від А (Августівка – Коз.) до Ж (Жуківці – Лан.).

Ойконімія будь-якого регіону формується в часі і в просторі, володіє загальними рисами й специфічними особливостями, кодує в собі лінгвальну й екстралінгвальну інформацію. Поняття культурного коду має різноплановий характер та корелює з багатьма сферами й галузями науки. В ономастиці зазначаємо про лінгвокультурний код, під якими розуміємо як закодовану в онімі інформацію, так і ключ до її розуміння, до вияву сукупності тих ментефактів, які формують певний фрагмент картини світу.

Лінгвокультурний код прочитується і розшифровується в ойконімах. Ономастичний – розширює та доповнює обрії лінгвокультурології. У разі декодування оніма розкривається його інформаційне поле, яке містить відомості історичні, культурологічні, етнолінгвістичні, соціальні і, звичайно, мовні, позаяк ойконім як назва власна вихідною має назву загальну (часто шляхом посередництва іншого оніма). Отже, ойконім – це згорнутий лінгвокультурний код з інформацією про людину і про місце, де вона живе [12, с. 94–95].

Перший обшир інформації, яку можемо отримати за правильного декодування ойконімів, – розмаїття антропонімів, що лежать в основах назв поселень. Власні імена, якими здавна послуговувалися українці, їхній неповторний фонетичний лад, багатство словотвірних моделей, співвіднесеність з реаліями дійсності переконливо доводять, що українська мова бере свій початок у глибокій праслов'янській давнині, підкреслюють, що вона (мова) постійно живиться народними говірками, а в окремих випадках – чужомовними елементами [19, с. 4]. Розглянемо дві групи ойконімів, етимонами для яких стали антропоніми безпосередньо (назви-посесиви) або антропоніми через посередництво патронімів, родових, родинних назв (відпатронімі утворення, деривати від родових, родинних назв).

1. Ойконіми Тернопільщини, утворені за допомогою суфіксів **-*jь** (**-*j-е**, **-*j-а**), **-і́в** (**< -ов**), **-ин**, **-і́вк-а** (**< -овк-а**), **-к-а** та у формі родового відмінка, мотивовано такими антропонімами:

а) давніми слов'янськими іменами-комполітатами та українськими композитними прізвищами: **Білоскірко*, пор. *Білоскірка* [20, с. 69] (Білоскірка – Терн.); *Богдан* [23, с. 50] (Богданівка – Збор., Крем., Підв.); *Добромысль* [17, с. 73] (Добромишль – Мон.); **Добромирко* < *Добромиръ* [17, с. 73] (Добромірка – Збар.); *Жизномир* (*Žiznotir* [33, с. 93]) (Жизномир – Буч.);

б) давніми слов'янськими відкомполітними іменами: *Бедрихъ* [17, с. 9] < *Biedrzyślaw* [32 I, с. 139] (Бердихівці, теп. Бердиківці – Зал.); *Божикъ* [17, с. 19] < *Боживой*, *Божидаръ* [17, с. 18] (Божиків – Береж.); *Боричъ* [17, с. 23] < *Бориславъ* [17, с. 22] (Боричівка – Тероб.); **Будан* (пор. *Буда* [17, с. 28]) < *Будиславъ* *Будимиръ* [17, с. 29] (Буданів – Тероб.); *Бута* [17, с. 30] < *Бутовитъ*, *Корибутъ* [17, с. 30, 102] (Бутин – Збар.); **Буцень* < **Будславъ* [28, с. 51] (Буцнів – Терн.); **Бучак* < *Виѣ* (*Vudimir*) [33, с. 138] (Бучач – Буч.); **Выбудъ* < **Вышебудъ* [27, с. 100] (Вибудів – Коз.); *Годъ* [17, с. 60; 8, с. 58] < *Годиславъ*, *Годолобъ* [17, с. 60] (Годів – Збор.); *Драганъ* [24, с. 133] < *Драговитъ*, *Драгомиръ* [17, с. 77] (Драганівка – Терн.);

в) давніми слов'янськими відапелятивними іменами або іменами-прізвищами: *Баранъ* [17, с. 8; 24, с. 39; 8, с. 123] (Баранів, теп. Гранітне – Мон.; Баранівка – Береж.); **Берем'ян* (Берем'яни – Буч.); *Бѣско* [24, с. 79] < *Бѣсь* [24, с. 79] (Біще – Береж.); *Бокъ* [17, с. 20; 24, с. 58] (Боків – Підг.); *Бориц* [20, с. 93] (Борщів – Борщ.; Борщівка – Крем., Лан.); *Брыкъ* [24, с. 65] (Бриків – Шум.); **Буркан* (Бурканів – Тероб.); **Ванжул* (Ванжулів – Лан.); **Вірля* (Вірлів – Збор.); **Возило* (Возилів – Буч.); *Волосъ* [24, с. 93] (Волосівка – Збор.); *Воробей* [17, с. 48; 8, с. 124] (Воробіївка – Збор.); *Гайворон* [1, с. 84] (Гайворонка – Тероб.);

Гарбузь [24, с. 102; 8, с. 129] (Гарбузів – Збор.); *Глушко* [24, с. 106] (Глуще, теп. Глушка – Зал.); *Гнилько* (*Gnilka* [32 II, с. 138]) (Гнильче – Підг.); **Говило* (Великий / Малий Говилів – Терреб.); *Губа* [8, с. 135] (Губин – Буч.); *Джура* [20, с. 295] (Джурин – Чортк.); *Дибко* (*Dybko* [32 I, с. 543]) (Дибще – Коз.); *Дичко* [17, с. 71; 24, с. 128] (Дичків – Терн.); *Дунай* [17, с. 80; 24, с. 139] (Дунаїв – Крем.); *Жужь* [17, с. 86; 8, с. 126] (Жуків – Береж.);

г) повними церковно-християнськими іменами або їхніми варіантами: *Август* [23, с. 16] (Августівка – Коз.); **Андруг* (пор. *Андрух* [23, с. 33]) < *Андрій* (Андруга – Крем.); *Андрух* або **Андруш* < *Андрій* (Андрушівка – Шум.); *Антон* [23, с. 37] (Антонів – Чортк.); *Бартош* < *Бартоломій* (*Варфоломій*) [23, с. 58] (Бартошівка – Коз.); *Башко* < *Бартоломій* [31, с. 195] (Башківці – Шум.); *Бень* < *Бенедикт* [23, с. 64] (Бенева – Терреб.); *Бонь* (*Бонь*) < *Боніфатій* [17, с. 21; 23, с. 75] (Бонівка – Крем.); *Василько* < *Василь* [23, с. 60] (Васильків – Чортк.); *Віктор* [23, с. 67] (Вікторівка – Коз.); *Геленка* < *Гелена* (*Олена*) [23, с. 265] (Геленків, теп. Геленки – Коз.); *Гермак* < *Єрмолай* [17, с. 83; 23, с. 133] (Гермаківка – Борщ.); *Гліб* [23, с. 90] (Глібів – Гус.); *Григор* [23, с. 93] (Григорів – Мон.); *Денис* [23, с. 104] (Денисів – Коз.); *Дунь* < *Євдоким* (пор. *Дуня* < *Євдокія*) [23, с. 121] (Дунів – Зал.); *Ємеля* < *Омелян* [23, с. 269] (Ємелівка – Гус.).

2. Ойконіми Тернопільщини на **-нічі, -івці, -инці, -и**, утворені від патронімних, родових, родинних назв, також мотивовано:

а) давніми слов'янськими іменами-композидами та українськими композитними прізвищами: **Білоголов*, пор. *Бѣлогрудъ*, *Бѣлоногъ*, [24, с. 76–77] (Білоголови – Збор.); **Болязуб* (Болязуби – Збар.); *Валигора* [17, с. 34] (Валігури – Крем.); **Голіград*, пор. *Голіславъ*, *Градиборъ* [17, с. 61, 63] (Голігради – Зал.); **Горигляд*, пор. *Горивой*, *Гориславъ* [17, с. 62] (Горигляди – Мон.); *Домамиръ* [Мор., 75] (Домамиричі, теп. Домаморич – Терн.); **Жниборода* (Жнибороди – Буч.);

б) давніми слов'янськими відкомпозитними іменами: *Байко* [17, с. 6] < *Байсенъ* [17, с. 6] (Байківці – Терн.); *Берим* < **Беримиръ*, пор. *Бериславъ*, *Витомиръ* [17, с. 11, 40] (Беримівці – Збор.); *Бышко* [24, с. 75] < *Прибыславъ* [29, с. 63] (Бишки – Коз.); *Боришко* [24, с. 38] < *Бориславъ* [17, с. 23] (Боришківці – Борщ.); *Буцик* [17, с. 31] < **Буславъ* [28, с. 51] (Буцики – Гус.); **Верняк* < *Вернигора* [28, с. 59] (Верняки – Збар.); **Ви(е)нята* < *Венеславъ*, *Венимль* [28, с. 62] (Винятинці – Зал.); *Витко* [17, с. 39] < *Витиславъ*, *Витогостъ* [17, с. 39] (Витківці – Збар.);

в) давніми слов'янськими відапелятивними іменами або іменами-прізвищами: *Багатко* (пор. *Богатъ*, *Богатка* [17, с. 14]) (Багатківці – Терреб.); *Базаръ* [24, с. 36] (Базаринці – Збар.); *Быкъ* [17, с. 31; 8, с. 123] (Биківці – Шум.); *Бычко* [17, с. 31; 8, с. 123] (Бичківці – Чортк.); *Бобул* (давньослов'янське *Бобъ* [24, с. 50; 8, с. 128] + румунський формант **-ул**) [29, с. 74]) (Бобулинці – Буч.); *Борсукъ* [8, с. 123] (Борсуки – Лан.); **Босир* (Босири – Чортк.); *Бурдяк* [20, с. 115] (Бурдяківці – Борщ.); *Буракъ* [8, с. 129] (Бураківці, теп. Бураківка – Зал.); *Верещак(а)* [8, с. 118] (пор. *Верещага* [17, с. 37]) (Верещаки – Лан.); *Верхняк* (Верхняківці – Борщ.); *Вовк* (*Волкъ*) [17, с. 47; 8, с. 122] (Вовківці, теп. Дністрове – Борщ.; Вовківці – Борщ., Шум.); *Вовчко* [8, с. 122] (Вовчківці – Збор.); *Гадинка* [8, с. 22] (Гадинківці – Гус.); *Галушка* [8, с. 131] (Галушинці – Підв.); *Глинчук* [20, с. 212] (Глинчуки – Збар.); **Гнидавка*, пор. *Гнида*, *Гньда* [8, с. 127] (Гнидавки, теп. Гнидава – Збар.); **Голендер* (Голендри, теп. Голендра – Підг.); *Головко* [8, с. 130] (Головчинці – Підв.); *Голодко* < *Голодь* [8, с. 116] / **Голотко* < *Голота* [24, с. 167] (Голотки, теп. Голодки – Підв.); *Голоша*, пор. *Голош* [29, с. 151] (Голошинці – Підв.); *Грабко* [8, с. 128] (Грабківці – Збор.); *Гукало* (Гукалівці – Збор.); *Дерень* [20, с. 295] (Дереньовичі, теп. Деренівка – Терреб.); *Дубъ* [17, с. 80; 24, с. 138] (Дубівці – Терн.); *Жаба* [17, с. 83; 8, с. 127] (Жабинці – Гус.);

Жукъ [17, с. 86; 8, с. 126] (Жуківці – Збор., Лан.);

г) повними церковно-християнськими іменами або їхніми варіантами: *Антон* [23, с. 37] (Антонівці – Шум.); *Башук* < *Бартоломій* [31, с. 195] (Башуки – Крем.); *Варвара* [23, с. 57] (Варваринці – Терем.); *Василько* < *Василь* [23, с. 60] (Васильківці – Гус.); *Васько* < *Василь* [23, с. 60] (Васьківці – Шум.); *Влашко* < *Влас* / *Улас* [23, с. 72] (Влашинці – Лан.); *Гиньо* < *Євген* [23, с. 119] (Гиньовичі, теп. Гиновичі – Береж.); *Гинько* < *Євген* [23, с. 119] (Гиньківці – Зал.); *Гринько* < *Григорій* [23, с. 94] (Гриньки – Лан.; Гриньківці – Шум.); *Гриць* < *Григорій* [23, с. 95] (Грицівці – Збар.); *Давидко* < *Давид* [23, с. 98] (Давидківці – Чортк.); *Данило* [23, с. 99] (Данилівці – Збор.); *Дорофій* [23, с. 112] (Дорофіївці, теп. Дорофіївка – Підв.).

Отже, давньослов'янська традиція іменування людини не могла не позначитися в назві поселення, заснованого чи замешканого нею. Значний пласт антропонімного фактажу, який у „чистому” вигляді не зберігся, приховано в ойконімах. Такі оніми свідчать про їхню архаїчність, споріднене слов'янське походження, про загальнослов'янські тенденції в назвотворенні, про спільні ареали ойконімії та антропонімії [13, с. 416], про духовний світ людини-номінатора, систему її уподобань та цінностей, несуть цілі пласти мовнокультурної інформації. Наприклад, українському антропонімікону не відоме композитне ім'я *Добромисл*; воно було в чеській, польській, полабській, сербській мовах (*Dobromysl* [17, с. 73; 33, с. 74]). Фіксація цього імені в основі назви поселення Добромішль (Мон.) свідчить, що композит вживався і на території Прикарпаття [3, с. 114]. Збереження в основах низки посесивних ойконімів різноманітних давніх слов'янських відкомполітичних та відапелативних імен відомить не тільки про багатство іменника наших предків, але й веде аргументовану дискусію з проявами народної етимології.

Декодування іншої групи ойконімів дає змогу простежити первісну локалізацію поселень біля відповідних природно-ландшафтних реалій. Відповідно до зазначеного критерію виділяємо такі їх групи: 1) мотивовані назвами природних об'єктів; 2) мотивовані назвами об'єктів, створених людиною.

Етимомом для таких ойконімів слугував мікротопонім: місцевість першочергово вирізнялася на території за якоюсь специфічною ознакою; за нею починав іменуватися мікрооб'єкт, а згодом, коли цей об'єкт заселявся, то його назва переходила в назву поселення без будь-яких структурних змін.

Серед аналізованих ойконімів мотивованими назвами природних об'єктів є такі населені пункти:

Бересток (Зал.) < мікротопонім (далі – мікр.) *Бересток* < діал. *бересток* ‘в'яз’ [10 I, с. 173]; Бірки (Шум.) < мікр. *Бірки* < апелатив (далі – ап.) *бірки*, зменш. мн. від *бір* ‘сосновий або інший шпильковий ліс; також мішаний ліс з переважанням сосни’ [22 I, с. 188]; Вікнини (Великі Вікнини – Збар.) < мікр. *Вікнини* < ап. *вікнини*, мн. від *вікнина* ‘не заросле водоростями місце на болоті’ [6 I, с. 237], ‘чисте місце в болоті’ [10 I, с. 398]; Вербка (Мон.) < мікр. *Вербка* < ап. *вербка*, зменш. від *верба*; Вишеньки (Тереб.) < мікр. *Вишеньки* < ап. *вишеньки*, мн. від *вишенька*; Вівся (Коз.) < мікр. *Вівся* < ап. *овес* (пор. мікр. *Вівсяне* поле); Вікно (Гус.) < мікр. *Вікно* < ап. *вікно* ‘невеличке озерце, заглиблене в драговині, болоті’ [22 I, с. 671]; ‘частина водної поверхні, вільна від заростей; яма в болоті; яма в річці; місце в річці, озері та ін. з круговим рухом води’ [7, с. 21]; Гаї (Великі Гаї – Терн.; Гаї – Крем.; Гаї-Гречинські – Терн.; Гаї за Рудою – Збор., Гаї-Розтоцькі – Збор., Гаї-Шевченківські – Терн.) < мікр. *Гаї* < ап. *гаї*, мн. від *гай*; Гайок (Береж.) < мікр. *Гайок* < ап. *гайок*, зменш. від *гай*; Глещава (Тереб.) < мікр. *Глещава* < *глейцава (пор. *глей* ‘клейка волога глина’ [6 I, с. 288]); Гончарки (Тереб.) < мікр. *Гончарки* < ап. *гончарка* ‘глина, з якої виготовляють посуд’ [10 II, с. 561]; Горби (Коз.) < мікр. *Горби* < ап. *горби*, мн. від *горб*;

Гори (Гори-Стрийовецькі – Збар.) < мікр. *Гори* < ап. *гори*, мн. від *гора*; Горинка (Крем.) < мікр. *Горинка* < *горинка, пест. від *гора*; Града (Крем.) < мікр. *Града* < ап. *града* ‘берег, суша’ [16, с. 224], т.с., що *гряда* ‘грядя, грядка’, ‘острів, що лежить у плавнях, хребет острова, не затоплений водою’, ‘місце, де ріка проходить вузьке русло’ [6 I, с. 333–334]; Гущанки (Підв.) < мікр. *Гущанки* < *гущанки (пор. *гущавик* ‘густий ліс’ [7, с. 30], *гущина* ‘гушавина’ [6 I, с. 344]); Діброва (Береж., Збар., Крем., Мон.) < мікр. *Діброва* < ап. *діброва* ‘листяний ліс на родючих ґрунтах, у якому переважає дуб’ [22 II, с. 296]; Доброполе (Буч.) < мікр. *Доброполе* < словосп. *добре поле*; Долина (Терн., Чортк.) < мікр. *Долина* < ап. *долина* ‘рівна плоска місцевість, розташована між горбами чи горами’ [22 II, с. 358]; Жолоби (Крем.) < мікр. *Жолоби* < ап. *жолоби*, мн. від *жолоб* ‘перен. рідко про западину, заглиблення між скалами, горами’ [22 II, с. 543]; ‘балка’ [7, с. 36]; Жолобки (Шум.) < мікр. *Жолобки* < ап. *жолобки*, мн. від *жолобок* ‘вузька заглибина для стікання чого-небудь’ [22 II, с. 543].

Ойконіми, мотивовані назвами об’єктів, створених людиною:

Базар (Чортк.) < мікр. *Базар* < ап. *базар* ‘місце, де відбувається торгівля’ [22 I, с. 87–88]; Білобожниця (Чортк.) < мікр. *Білобожниця* < культовий об’єкт – *білобожниця*; Білокриниця (Збор., Крем., Підг.) < мікр. *Білокриниця* < примітний на території об’єкт – *біла криниця*; Будки (Крем.) < мікр. *Будки* < ап. *будки*, мн. від *будка*; Будова (Коз.) < мікр. *Будова* < ап. *будова*; Висічка (Борщ.) < мікр. *Висічка* < ап. *висічка* ‘зруб’ [26, с. 38]; Городок (Зал.) < мікр. *Городок* < ап. *городок* ‘(невелике) укріплене поселення’ [9, с. 45]; Городище (Збор., Коз.) < мікр. *Городище* < ап. *городище* ‘давнє земляне укріплення’ [6 I, с. 315]; ‘місце, де збереглися рештки укріпленого поселення’ [22 II, с. 136]; Гумницька (Тереб.) < мікр. *Гумницька* < ап. *гумницько* ‘місце, де колись було гумно; гумнище’ [6 I, с. 340]; Гутисько (Береж.) < мікр. *Гутисько* < діал. *гутисько* ‘місце, де був скляний завод’ [10 I, с. 628]; Двірець (Крем.) < мікр. *Двірець* < ап. *двірець* ‘малий двір; палац; діал. вокзал’ [10 II, с. 18]; Двірці (Береж.) < мікр. *Двірці* < ап. *двірці*, мн. від *дворець*; Дворище (Коз.) < мікр. *Дворище* < ап. *дворище* ‘т.с., що двір’; ‘запустила ділянка, на якій у минулому була садиба’ [22 II, с. 224]; Демня (Береж.) < мікр. *Демня* < діал. *демня* ‘димар; горно, кузня’ [10 II, с. 31].

Отже, назви поселень, етимонами для яких стали назви місцевостей, несуть у собі лінгвістично-географічну історію Тернопілля, інформацію про природно-ландшафтний та господарський устрій краю. Деякі ойконіми – одиничні назви і ніде більше в Україні немає села, що іменується, наприклад, Глещава (Тереб.) [25, с. 725], чи Білобожниця (Чортк.) [25, с. 702]. Але є десятки Гаїв, Долин та навіть таких, здавалось би на перший погляд, „темних” ойконімів, як Вівся, є два [25, с. 718] та ще чотири його „побратими” – Вівсик, Вівсисько, Вівсянівка [25, с. 718] (це може бути й відантропонімна назва), Овсяний [25, с. 808].

Важко переоцінити значення води в процесі освоєння території. Зазвичай люди обирали воду основним чинником свого поселення. Тому річки й озера, джерела й струмки, стави й болота, їхнє розташування, розміри, форми, якісні характеристики (колір, температура, смак), зв’язки з іншими елементами довкілля – гірськими породами, ґрунтами, рослинністю, рельєфом тощо відображено в низці ойконімів. Засновувались оселі біля річки чи потоку, які вже мали своє найменування. Назви таких гідрооб’єктів зазвичай ставали назвами поселень без будь-яких структурних змін, іноді процес трансонімізації супроводжувався додаванням чи зміною суфікса, зміною роду.

З-поміж ойконімів Тернопільщини, що стали предметом нашого розгляду, гідроніми детермінували назви таких поселень:

Білий Потік (Чортк.): утв. від гідроніма (далі – гідр.) *Білий Потік* [21, с. 54]; Білозірка (Лан.): утв. від гідр. *Білозірка* / *Білозерка* [21, с. 56]; Вілія (Шум.): утв. від гідр.

Вілія [21, с. 107–108]; *Вільховець* (Береж., Борщ.): утв. від гідр. *Вільховець* [21, с. 109]; *Гніздичне* (Збар.): утв. від гідр. *Гніздечна* [21, с. 143]; *Дзвиняч* (Зал.): утв. від гідр. *Дзвиняч* [21, с. 170]; *Дзвинячка* (Борщ.): утв. гідр. *Дзвинячка* [21, с. 170].

Однак великою є й група таких ойконімів, які могли бути мотивованими як назвами водних об'єктів, так і назвами місцевостей:

Бзовиця (Збор.): 1) від мікр. *Бзовиця*, мотивованого діал. *бзовиця 'місце, де росте бузина' (пор. польське *bzovina* 'бузина'); 2) від гідр. *Бзовиця (пор. *Бзинка* [21, с. 47]); *Біла* (Терн., Чортк.): 1) від мікр. *Біла* із вказівкою на колір ґрунту; 2) від гідр. *Біла* [21, с. 52] із вказівкою на колір води; *Блищанка* (Зал.): 1) від мікр. *Блищанка*; 2) від гідр. *Блищанка, мотивованих дієсловом *блищати*; *Бліх* (Збор.): 1) від мікр. *Бліх*, мотивованого апелятивом *бліх* 'місце вибілювання полотна' [10 I, с. 211]; 2) від гідр. *Бліх* [21, с. 59]; *Березовиця* (теп. Велика Березовиця – Терн.): 1) від мікр. *Березовиця*; 2) від гідр. *Березовиця, мотивованих ап. *береза*; *Білка* (Велика Білка – Лан.): 1) від мікр. *Білка*; 2) від гідр. *Білка* [21, с. 55], мотивованих прикметником *білий* із вказівкою на колір ґрунту чи води; *Горинка* (теп. Велика Горинка – Крем.): 1) від мікр. *Горинка*, мотивованого ап. *гора*; 2) від гідр. *Горинка* [21, с. 149]; *Глибочок* (Борщ.): 1) від мікр. *Глибочок*, мотивованого діал. *глибочок* 'западина, заглиблення' [15, с. 102]; 2) від гідр. *Глибочок* [21, с. 136]; *Вербовець* (Лан.): 1) від мікр. *Вербовець*; 2) від гідр. *Вербовець* [21, с. 97], мотивованих апелятивом *верба*; *Вертелка* (Збор.): 1) від мікр. *Вертелка*; 2) від гідр. *Вертелка, мотивованих ап. *вертелка* 'дзига' [10 I, с. 359] (первісно, очевидно, 'місце, де вертиться, крутиться вода; вир'); *Вигнанка* (теп. Горішня Вигнанка – Чортк.): 1) від мікр. *Вигнанка*, мотивованого діал. *вигнанка* т. с., що *вигін* 'простора, вільна ділянка біля села або в селі, куди виганяють пастися худобу, птицю' [22 I, с. 373]; 2) від гідр. *Вигнанка (пор. *Вигінна* [21, с. 93]); *Вільшанка* (Збор.): 1) від мікр. *Вільшанка*; 2) від гідр. *Вільшанка* [21, с. 110], мотивованих ап. *вільха*; *Гниловоди* (теп. Гвардійське – Тероб.): 1) від мікр. *Гнилі води*; 2) від гідр. *Гниловоди* [21, с. 143]; *Глибочок* (Борщ.): 1) від мікр. *Глибочок*, мотивованого діал. *глибочок* 'западина, заглиблення' [15, с. 102]; 2) від гідр. *Глибочок* [21, с. 136]; *Глинна* (Коз.): 1) від мікр. *Глинна*, мотивованого ап. *глина*; 2) від гідр. *Глинна* [21, с. 136]; *Гнилиці* (Підв.): 1) від мікр. *Гнилиці*, мотивованого ап. *гнилиця* 'пригнилий плід дикої грушки' [22 II, с. 93]; 2) від гідр. *Гнилиця* [21, с. 142]; *Городниця* (Гус., Підв.): 1) від мікр. *Городниця*, мотивованого прикметником *городний* 'міський, городський'; 'городній' [15, с. 162]; 2) від гідр. *Городниця* [21, с. 150]; *Горожанка* (Мон.): 1) від мікр. *Горожанка*, мотивованого ап. *горожани* 'жителі города'; 2) від гідр. *Горожанка* [21, с. 150]; *Грабовець* (Терн.): 1) від мікр. *Грабовець*, мотивованого ап. *граб*; 2) від гідр. *Грабовець* [21, с. 152]; *Дзвиняч* (Збар.): 1) від назви місцевості *Дзвиняч*, мотивованої прикметником *дзвенячий* 'дзвінкий' [6 I, с. 377]; 2) від гідр. *Дзвиняч* [21, с. 170]; *Дмухавець* (теп. Дмухівці – Коз.): 1) від мікр. *Дмухавець*, мотивованої дієсловом *дмухати*; 2) від гідр. *Дмухавець* (пор. *Дмухалець* [4, с. 54]); *Доброводи* (Збар., Мон.): 1) від мікр. *Доброводи*, мотивованої словосп. *добра вода*; 2) від гідр. *Добривідка* [21, с. 174]; *Довге* (Тереб.): 1) від мікр. *Довге*, мотивованої прикметником *довге*; 2) від гідр. *Довга* [21, с. 174–176]; *Дуплиська* (Зал.): 1) від мікр. *Дуплиська* 'місце, де ростуть старі дерева з дуплами'; 2) від гідр. *Дупла* (*Тула*), на березі якої розташоване село; *Жабиня* (Збор.): 1) від мікр. *Жабиня*; 2) від гідр. *Жабиня (пор. *Жабинець* [21, с. 192]), мотивованих апелятивом *жаба*.

Частково розв'язати питання, що стало етимологом ойконіма – назва місцевості, чи назва водного об'єкта, допомагає стратиграфічний аналіз, який уможливило отримання відомостей про просторову локалізацію гідроніма. Однак треба пам'ятати, що назва ріки може змінюватися і в часі, і в просторі. Та й сама річка як природний об'єкт має здатність висихати, заростати рослинністю, а її назва в таких випадках, або втрачається, або стає

назвою відповідної місцевості.

Групу ойконімів мотивовано катойконімами, локально-етнічними, професійними назвами тощо. Зважаючи на давність заснування населеного пункту, не можемо з певністю сказати, чи назва поселення, до прикладу, Грабівці (Борщ.) походить від патронімної назви *Грабівці* з первісним значенням *Грабівці* 'нащадки чи піддані *Граба*', де *Грабъ* – давнє слов'янське відапелятивне ім'я [8, с. 128], чи ойконім утворено від назви людей за місцем проживання *грабівці* 'ті, що живуть на місцевості, де ростуть *граби*'.

Через втрату первісної мотивованості ойконіма, про що вже йшлося вище, часто спостерігаємо „переплетення” закодованої в назві поселення інформації, як-от:

Бабинці (Борщ.): 1) від патронімної назви *Бабинці* 'нащадки чи піддані *Баби*', де *Баба* – давнє слов'янське ім'я [17, с. 5; 24, с. 33], відапелятивне (< *баба*) або відкомполітне (< *Vabierad, Vabirad* [32 I, с. 74]); 2) від катойконіма *бабинці* 'вихідці, переселенці з с. Бабин' [28, с. 238]; Бережани (Береж.): 1) від родинної назви *Бережани* 'родина *Бережана*'; 2) від назви людей за місцем проживання *бережани* 'ті, що живуть на берегах' (діал. *бережан* 'прибережний житель' [10 I, с. 170]); Бердники (теп. Бертники – Мон.): 1) від родинної назви *Бердники* 'родина *Бердника*'; 2) від професійної назви *бердники* (*бердник* 'виговегловач берд' [10 I, с. 169]); Бобрівники (Мон.): 1) від родинної назви *Бобрівники* 'родина *Бобрівника*', де *Бобрівник* – прізвище [20, с. 77]; 2) від професійної назви *бобрівники* (*бобровник* 'мисливць на бобрів' [10 I, с. 216]); Броварі (Буч.): 1) від родинної назви *Броварі* 'родина *Бровара*'; 2) від професійної назви *броварі* (*бровар* 'робітник пивоварні' [10 I, с. 261]); Вербівці (Тереб.): 1) від патронімної назви *Вербівці* 'нащадки чи піддані *Верби*', де *Верба* – давнє слов'янське ім'я, відапелятивне [8, с. 128] або відкомполітне (пор. *Вербославъ* [17, с. 37]); 2) від назви людей за місцем проживання *вербівці* 'ті, що живуть біля *верб*'; Верхівці (Гус.): 1) від патронімної назви *Верхівці* 'нащадки чи піддані *Верха*', де *Верхъ* – давнє слов'янське ім'я [17, с. 37; 24, с. 84], відкомполітне (пор. *Верхославъ* [17, с. 37]); 2) від назви людей за місцем проживання *верхівці* 'ті, що живуть на верхах'.

Неоднозначним є потрактування генези таких ойконімів:

Базниківка (Береж.): 1) від антропоніма *Базник* [1, с. 9] за допомогою суф. **-іvk-a**; 2) від мікр. *Базниківка*, мотивованого діал. *базник* 'бузина, бузок' [10 I, с. 113]; Бодаки (Збар.): 1) від родинної назви *Бодаки* 'родина *Бодака*' (пор. *Бодакъ* [8, с. 67]); 2) від мікр. *Бодаки*, мотивованого діал. *бодак* 'чортополох, осот' [10 I, с. 280]; Вербівка (Борщ.): 1) від антропоніма *Верба* за допомогою суф. **-іvk-a**, де *Верба* – давнє слов'янське ім'я, відапелятивне [8, с. 128] або відкомполітне (пор. *Вербославъ* [17, с. 37]); 2) від мікр. *Вербівка*; Дубівка (Борщ.): 1) від антропоніма *Дуб* за допомогою суф. **-іvk-a**, де *Дубъ* – давнє слов'янське ім'я [17, с. 80; 24, с. 138; 8, с. 128]; 2) від мікр. *Дубівка*;

Бакота (теп. Бакоти – Крем.): 1) від родинної назви *Бакоти* 'родина *Бакоти*', де *Бакота* – давнє слов'янське ім'я [17, с. 6]; 2) від гідр. *Бакота* [21, с. 31]; Бариш (Буч.): 1) від антропоніма *Бариш* за допомогою архаїчного суф. ***-jь**, де *Бариш* – давнє слов'янське ім'я (пор. *Барешъ* [17, с. 8]; *Барыш* [5, с. 26]); 2) від гідр. *Бариш* [21, с. 34];

Бережці (теп. Великі Бережці – Крем.): 1) від мікр. *Бережці*, мотивованого **бережці* мн. від *беріжок*; 2) від назви людей за місцем проживання *бережці* 'ті, що живуть на берегах'.

У подібних випадках ономасти стверджують можливість подвійного тлумачення походження ойконіма або про імовірність декількох науково обгрунтованих версій утворення назви. Саме за таких обставин вагомість лінгвокультурологічних студій, тобто не тільки лінгвального, але й екстралінгвального аналізу, важко переоцінити.

Отже, розглянувши майже 300 ойконімів Тернопільської області, можемо дійти до висновку, що їх декодування відкриває інформаційне поле, заховане в семантиці етимона. Способи та засоби творення назви – також своєрідний код, що стане об'єктом наших наступних розвідок. Незаперечним залишається факт: „топоніміка (і ономастика) висуває цілий ряд цікавих питань” (І. Ковалик), з'ясування яких переконає, що процес номінації поселень ніколи не зводився до автоматичного маркування об'єкта. Феноменальність кожного ойконіма – в лінгвістичній, історичній, соціальній, культурологічній, етнографічній інформації, яка репрезентує зв'язок з культурно-історичними, національно-специфічними та духовними особливостями народу.

1. Богдан Ф. Словник українських прізвищ у Канаді / Ф. Богдан. – Вінніпег, Ванкувер : Накладом Ономастичної комісії УВАН і Канадського Назвознавчого Інституту, 1974. – 354 с.
2. Бучко Г., Бучко Д. Історична та сучасна українська ономастика : Вибрані праці / Ганна Бучко, Дмитро Бучко. – Чернівці : „Букрек”, 2013. – 456 с.
3. Бучко Д. Г. Праслов'янські та давньоруські композитні імена в основах ойконімів Прикарпаття / Д. Г. Бучко // Питання історичної ономастики України. – Київ: Наук. думка, 1994. – С. 109–121.
4. Вербич С. О. Гідронімія басейну Середнього Дністра : Етимологічний словник / С. О. Вербич. – Луцьк, ВМА „Терен”, 2009. – 236 с.
5. Веселовский С. Б. Ономастикон. Древнерусские имена, прозвища и фамилии / С. Б. Веселовский. – Москва : Наука, 1974. – 382 с.
6. Грінченко Борис. Словарь української мови : у 4-х т. / [упор. з додатком власного матеріалу Б. Грінченко]. – Київ : Вид-во АН УРСР, 1958. – Т. I. – 494 с.
7. Данилюк О. К. Словник народних географічних термінів Волині / О. К. Данилюк. – Луцьк: Надстир'я, 1997. – 106 с.
8. Демчук М. О. Слов'янські автохтонні особові власні імена в побуті українців XIV–XVIII ст. / М. О. Демчук. – Київ : Наук. думка, 1988. – 172 с.
9. Етимологічний словник літописних географічних назв Південної Русі / [відпов. ред. О. С. Стрижак]. – Київ : Наук. думка, 1985. – 254 с.
10. Етимологічний словник української мови / [редкол. : О. С. Мельничук (голов. ред.) та ін.]. – Київ : Наук. думка, 1982. – Т. 1 : А–Г [уклад. Р. В. Болдирев та ін.]. – 632 с. ; 1985. – Т. 2 : Д–Копці / [уклад. Н. С. Родзевич та ін.]. – 572 с.
11. Ковалик І. Вчення про словотвір. Вибрані праці / Іван Ковалик [упоряд. та автор передмови Василь Грещук]. – Івано-Франківськ – Львів : Місто НВ, 2007. – 404 с.
12. Королева И. А. Топонимы Смоленской области в свете лингвокультурологического изучения (смоленско-витебское приграничье) / И. А. Королева // Региональная ономастика : проблемы и перспективы исследования : сборник научных статей [под. научн. ред. А. М. Мезенко]. – Витебск: ВГУ имени П. М. Машерова, 2016. – С. 94–97.
13. Купчинська З. О. Деантропонімна архаїчна ойконімія України : відкомпозиції / З. О. Купчинська // Записки з ономастики. Збірник наукових праць. – Одеса : „Астропринт”, 2015. – С. 411–433.
14. Купчинський О. А. Двочленні географічні назви України на *-їь (Матеріали до українського топонімічного словника) / О. А. Купчинський // Питання історії української мови. – Київ: Наук. думка, 1970. – С. 101–129.

15. *Лучик В. В.* Етимологічний словник топонімів України / В. В. Лучик [відп. ред. В. Г. Скляренко]. – Київ : ВЦ „Академія”, 2014. – 544 с.
16. *Марусенко Т. А.* Материали к словарю украинских географических апеллятивов (названия рельефов) / Т. А. Марусенко // Полесье. – Москва : Наука, 1968. – С. 206–255.
17. *Морошкин М.Я.* Славянский именовослов или собрание славянских личных имён в алфавитном порядке / М. Я. Морошкин – Санкт Петербург, 1867. – 213 с.
18. *Нерознак В.П.* Названия древнерусских городов / В. П. Нерознак. – Москва : Наука, 1983. – 208 с.
19. *Панчук Г. Д.* Антропонімія Опілля [матеріали для спецкурсів та спецсеминарів (методичні рекомендації)] / Галина Панчук. – Тернопіль : Тернопільський державний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка, 2001. – 195 с.
20. *Редько Ю. К.* Сучасні українські прізвища / Ю. К. Редько. – Київ : Наук. думка, 1966. – 216 с.
21. *Словник гідронімів України* / [ред. кол. А. П. Непокупний, К. К. Цілуйко, О.С. Стрижак.] – Київ: Наук. думка, 1979. – 780 с.
22. *Словник української мови* : в 11-ти т. / [за ред. І. К. Білодіда]. – Київ: Наук. думка, 1971. – Т. I. – 780 с.; 1971. – Т. II. – 550 с.
23. *Трійняк І. І.* Словник українських імен / І. І. Трійняк. – Київ : „Довіра”, 2005. – 509 с.
24. *Тупиков Н. М.* Словарь древнерусских личных собственных имён / Н. М. Тупиков // Записки отделения русской и славянской археологии русского археологического общества. – Санкт Петербург, 1903. – Т. 6. – 857 с.
25. *Українська РСР.* Адміністративно-територіальний поділ на 1 вересня 1946 року. – Київ : Українське видавництво політичної літератури, 1947. – 1064 с.
26. *Худаш М.* Українські карпатські і прикарпатські назви населених пунктів (відапелятивні утворення) / Михайло Худаш. – Львів : Інститут народознавства НАН України, 2006. – 452 с.
27. *Худаш М. Л., Демчук М. О.* Походження українських карпатських і прикарпатських назв населених пунктів (відантропонімі утворення) / М. Л. Худаш, М. О. Демчук – Київ : Наук. думка, 1991. – 268 с.
28. *Худаш М. Л.* Українські карпатські і прикарпатські назви населених пунктів (Утворення від слов'янських автохтонних відкомпонітних скорочених особових власних назв) / М. Л. Худаш. – Київ : Наук. думка, 1995. – 362 с.
29. *Чучка П.* Прізвища закарпатських українців : Історико-етимологічний словник / Павло Чучка. – Львів : Світ, 2005. – 707+XLVIII с.
30. *Яремко Я.* Семантика словесного знака : від лінгвоцентризму до антропоцентризму / Ярослав Яремко // Вісник Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Філологія. – Випуск XV–XVIII. – Івано-Франківськ : Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ, 2007. – С. 51–55.
31. *Malec M.* Imiona chrześcijańskie w średniowiecznej Polsce / M. Malec // Prace Instytutu języka polskiego. – Kraków, 1994. – 465 s.
32. *Słownik staropolskich nazw osobowych* / Pod red. i ze wstępem W. Taszyckiego. – Wrocław etc., 1965–1985. – Т. I–VII.
33. *Svoboda J.* Staročeská osobní jména a naše příjmení / Jan Svoboda – Praha : Nakladatelství ČSĀN, 1964. – 318 s.

СКОРОЧЕННЯ НАЗВ АДМІНІСТРАТИВНИХ ОДИНИЦЬ

Береж – Бережанський
Борщ. – Борщівський
Буч. – Бучацький
Гус. – Гусятинський
Зал. – Заліщицький
Збар. – Збаразький
Збор. – Зборівський
Коз. – Козівський
Крем. – Кременецький

Лан. – Лановецький
Мон. – Монастирський
Підв. – Підволочиський
Підг. – Підгасцький
Тереб. – Теребовлянський
Терн. – Тернопільський
Чортк. – Чортківський
Шум. – Шумський

*Стаття надійшла до редколегії 20. 04. 2017
доопрацьована 30. 05. 2017
прийнята до друку 15. 08. 2017*

OYKONIMS AS LINGUISTICS AND CULTURAL PHENOMENON
(on the material of oykonimiyi Ternopil region)

Vira Kotovych

*Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University,
Department Philological Disciplines and Methods of Their Teaching in Primary School,
2/220, Les Kurbas Str., 82100 Drohobych, Lviv region, Ukraine
Tel.: (0 324) 41-34-07*

In the article analyzes oykonims Ternopil region in linguistic and cultural aspects. Emphasized that the names of settlements reflects the peculiarities of mentality nominating the human, usually social, national, spiritually driven. Emphasized that the settlements keep their own names ethnic and cultural labeling and even a formula, which allows not only to reconstruct the lost fragments of the speech condition uncertified written monuments, but also to some extent reflect the picture of the world that is not always explicitly set on the basis of written and material monuments. It is indicated that the basis oykonims is read and deciphered linguistic and culture code, which while decoding discloses information field by onim. This field contains historical information, cultural, ethno-linguistic, social and of course language, because oykonim as own name the original called general (often through the mediation of other onim entities in a chain). Considered four groups anthroponyms (ancient Slavic names-composites and composite Ukrainian nicknames, the ancient Slavic vidkompozytiv names, the ancient Slavic vidapelyatyv names or the names-nicknames, ecclesiastical-christian the names and their variants), microtoponyms (motivated by the names of natural objects and names of objects created by man) hydronyms, appellative names of persons who were etymons 294-story oykonims Ternopil region. It is proved that oykonims is /// convolute linguistic and cultural codes with information about the person and the place where she lives; theirs fenomenalniton in possibility of one lexem convey linguistic, historical, social, cultural, psychological, ethnographic information, which represents the connection to the cultural and historical, national and specific, and spiritual characteristics people.

Key words: onomastics, linguistics, linguistic and cultural, linguistic and cultural code, oykonim, anthroponym, hydronyms, appellative.